

UDK: 27-46:304](497.6)“20“
338+316.4](497.6)“20“
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: svibanj 2012.

Zdenko SPAJIĆ
Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
J. Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
spajic.zdenko@gmail.com

ANALIZA DRUŠTVENOGA STANJA U BOSNI I HERCEGOVINI KAO OSNOVA ZA PASTORALNO PLANIRANJE

Sažetak

Vjera, shvaćena kao čovjekov osobni odgovor Bogu koji mu se objavljuje, niti je isključivo privatna stvar niti je usmjerena samo na onozemaljski život. Naprotiv, vjera se živi u zajednici vjernika te uključuje i zauzimanje za izgradnju čovječnijega svijeta. Budući da svijet nije statična stvarnost, nego se poput organizma razvija i mijenja, potrebno je poznavati suvremenoga čovjeka i svijet u kojem živi kako bi se na što adekvatniji način mogla navijestiti Radosna vijest. Imajući u vidu različitost situacija, svaka kršćanska zajednica u svojoj zemlji treba analizirati društvenu stvarnost i prosuđivati je u svjetlu evanđelja i načela socijalnog nauka Crkve. U ovom radu je taj proces predstavljen kao „pastoralni krug“ koji se sastoji od četiri etape: identifikacija, društvena analiza, teološka refleksija i pastoralno planiranje. Predstavljanje „pastoralnog kruga“ ima za cilj dati objašnjenje radi čega se bavimo društvenom analizom. Nakon što je smjestio društvenu analizu u pastoralni kontekst, autor donosi sažet opći pogled na trenutno društveno stanje u Bosni i Hercegovini temeljen velikim dijelom na statističkim podacima. Budući da statistički podaci sami za sebe nisu dovoljni za određivanje pastoralnog djelovanja, u nastavku se povijesnom i strukturalnom analizom pokušava pojasniti uzroke današnjeg kriznog stanja. Pri tome se autor koncentrira na tri područja: političko, gospodarsko i kulturno područje.

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, društvena analiza, pastoralno planiranje, politika, gospodarstvo, kultura.*

Uvod

Vjera je nerijetko shvaćena u apstraktnom i individualističkom značenju. S jedne strane se pojavljuje shvaćanje vjere kao čina pojedine osobe koja priznaje i ispovijeda postojanje Boga, prihvaća određene vjerske istine te u određenoj mjeri oblikuje svoj način življenja prema prihvaćenim vjerovanjima i normama ponašanja. Bog je vječan i

nepromjenljiv, objavljene istine vjere su također nepromjenljive. Ali što je s osobom koja vjeruje? I nju možemo definirati kao nepromjenljivu ako polazimo isključivo od filozofsko-teološke antropologije koja vidi čovjeka kao razumno stvorenje, stvoreno na sliku Božju, sazdana od duha i materije i po naravi usmjereno na život s drugima. Gledajući iz ove perspektive, vjera je onda uvijek ista stvarnost jer ne postoji bitna razlika između čovjeka I. i XXI. stoljeća te je možemo promatrati kao nepromjenljivu i statičnu stvarnost, nevezanu uz društvene i povijesne okolnosti. Razlika može postojati jedino u intenzitetu vjere. U ovako shvaćenoj vjeri ne vidi se razlika između Abrahama od kojega se traži da pođe iz „zavičaja i doma očinskog“ i protjeranog Hrvata kojega se poziva da se vrati u Bosnu i Hercegovinu.

S druge strane vjera je često shvaćena isključivo u subjektivnom i individualnom obzorju s jakim naglaskom na stvarnosti koja dolazi onkraj ovozemaljskoga. Osoba ulazi u osobni odnos s Bogom i svrha njezine vjere je postizanje vječnoga života. Djela koja vode prema postizanju toga cilja su izričaj vjere i čine osobu „dobrim vjernikom“ (npr. molitva, milostinja, post, poniznost...), dok su negativna djela koja onemogućuju postizanje toga cilja shvaćena kao grijeh. Pri tome se mnoga zla suvremenoga svijeta i sudjelovanje u njima ne doživljavaju kao predmet vjere i osobni grijeh, nego se smatraju zakonitostima ovozemnih stvarnosti koje su autonomne u odnosu na vjeru, kao što su npr. zakonitosti političkog ili ekonomskog života. Prema ovakvu shvaćanju savršeno je moguće istodobno biti uzoran vjernik i npr. direktor banke. Kao vjernik, dotična osoba je u potpunosti predana Bogu, redovito sudjeluje na nedjeljnim misama, redovito se moli, prima sakramente, posti i čini djela milosrđa. Kao direktor banke ta ista osoba provodi tržišnu politiku koja ide za legitimnim ciljem postizanja profita, što može uključivati otpuštanje radnika, dizanje kamata, ovrhu imovine itd., a to nadalje može imati kao posljedicu socijalnu pustoš i devastaciju ljudskih sudbina.

Oba ova shvaćanja vjere, koliko god da su prikazana kao ekstremna poimanja radi isticanja problematike, što ne isključuje njihovo stvarno postojanje u svijesti ljudi, nisu adekvatno poimanje vjere, barem što se tiče suvremenoga katoličkog učenja i promišljanja. Prvo ekstremno poimanje je neadekvatno zbog toga što vjeru shvaćamo kao „čovjekov odgovor Bogu, koji mu se objavljuje i dariva, pružajući istodobno čovjeku preobilno svjetlo u traženju zadnjeg smisla života“.¹ Vječni i nepromjenljivi Bog se objavljuje konkretnom

---

¹ *Katekizam Katoličke crkve* (Zagreb: Hrvatska biskupska konferencija – Glas Koncila, 1994.), 26.

čovjeku, u konkretnom vremenu i sasvim konkretnim društvenim okolnostima. Sve tri ove stvarnosti – čovjek, povijesne i društvene okolnosti – nisu statična stvarnost nego su podložne promjenama i razvoju. Stoga je potrebno i vjeru, shvaćenu kao čovjekov odgovor Bogu koji mu se objavljuje, promatrati u sklopu tih promjenljivih stvarnosti. Naravno da je tako shvaćena vjera uvijek i prije svega osobni čovjekov čin koji izmiče prosudbi i najtemeljitijih promatranja i analiza te podliježe prije svega i definitivno sudu Božjem. Međutim, čovjek ne živi svoju vjeru kao izolirana monada, nego se ona ispovijeda i prakticira unutar određene zajednice koja ima svoja pravila, od toga kako se postaje članom, preko normi ponašanja do pravila isključenja iz zajednice. Time vjera pojedinca i čitave zajednice nadilazi sferu privatnosti osobâ i same zajednice jer prerasta u jednu novu stvarnost koju nazivamo religijom, a koja predstavlja izričaj vjere. Vjera kroz religiju ulazi u interakciju s društvom i njegovom kulturom, te je stoga nužno razlikovati te dvije stvarnosti. Na taj način vjera, manifestirana kroz religiju, postaje predmetom društvenoga zanimanja, prije svega predmetom sociologije. Međutim, ta interakcija vjere i društva stavlja prije svega pred kršćanstvo potrebu „neprestanog provjeravanja, u svjetlu Božje objave, vanjskih iskaza vjere, pročišćavanja i oživljavanja religioznih običaja i tradicija“.² No ništa manje važno nije ni preispitivanje društvenih stvarnosti koje, upravo zbog te interakcije, mogu i utječu kako na sam izričaj vjere (religija), tako i na vjeru pojedinca i zajednice.³

Drugo ekstremno shvaćanje vjere, koje je na žalost više pravilo nego iznimka, prema učenju Drugog vatikanskog sabora, predstavlja

² Bono Zvonimir ŠAGI, „Kršćanska shvaćanja mjesta i uloge vjere u društvu“, *Vrhbosnensia* 3 (1999.), 231.

³ Pitanje odnosa vjere odnosno religije i svijeta odnosno kulture kompleksno je pitanje u koje se ovdje ne možemo upuštati. Kada je riječ o kršćanstvu, američki teolog H. Richard Niebuhr razlikuje pet modela: 1) Krist protiv kulture; 2) Krist kulture; 3) Krist iznad kulture; 4) Krist i kultura u paradoksu; te 5) Krist transformator kulture. Prema njegovu shvaćanju, dominantni stav kršćanskih Crkava („Crkva centra“), treći je model koji odbija kako stav antikulturalnog radikalizma tako i onih koji se prilagođavaju kulturi. Temeljno pitanje nije pitanje odnosa Krista i kulture, nego Boga i čovjeka. Idealni odnos bi bio istovjetnost kulture s kršćanskom vjerom. Ivan Pavao II. uči da „vjera koja ne postane kultura nije u potpunosti prihvaćena, nije potpuno promišljena, nije vjerno življena“. IVAN PAVAO II., „Address to the Members of the Pontifical Council for Culture: The new PCC's tasks: dialogue with non-believers and the inculturation of faith (18. III. 1994.)“, http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/cultr/documents/rc_pc_cultr_doc_20000126_jp-ii-addresses-pccultr_en.html#10 (18. V. 2012.).

jednu od najtežih zabluda našega vremena.⁴ Današnji papa Benedikt XVI. sažimlje ovu problematiku u formi pitanja: „Kako je došlo do toga da je Isusova poruka postala usko individualistička i usmjerena samo na pojedinca? Kako smo došli do toga da se ‘spasenje duše’ tumači kao bijeg od odgovornosti za svijet oko sebe i, kao posljedica toga, program kršćanstva shvaća kao sebično traženje spasenja u kojem se odbija služiti drugima?“⁵ Krist je otkupio cjelokupnoga čovjeka u svim njegovim dimenzijama, uključujući njegovu društvenu narav. Stoga se i poslanje kršćana ne odnosi samo na duhovni aspekt čovjekove stvarnosti, nego uključuje zauzimanje za izgradnju svijeta i odnosa koji će odražavati evanđeoski duh i uprisutnjivati kraljevstvo nebesko ovdje na zemlji do njegova potpunog ostvarenja o Kristovu ponovnom dolasku.

Nadilaženje ovih negativnih i neadekvatnih poimanja vjere koje će se očitovati u stremljenju vjernika pojedinaca i cjelokupne kršćanske zajednice prema življenju vjere u njezinoj punini nužno usmjerava našu pozornost prema društvenoj stvarnosti. Da bismo mogli sagledati potrebe svijeta u kojem živimo i definirati pravce kršćanskog djelovanja, moramo najprije analizirati društvenu stvarnost jer djelovanje ovisi o tome kako vidimo stvarnost. U sklopu analize društvene stvarnosti u BiH, najprije ćemo reći nešto o samoj društvenoj analizi kao pastoralnom sredstvu, a potom ćemo pristupiti samoj društvenoj analizi, pri čemu ćemo nastojati sagledati kako povijesne uzroke tako i sadašnje stanje na različitim područjima društvenoga života, konkretno političko, ekonomsko i kulturno područje.

1. Društvena analiza u službi pastoralna

Katoličko crkveno učenje i katolička teologija dugo vremena nisu posvećivali posebnu pozornost društvenoj analizi u sklopu promišljanja o življenju vjere u konkretnim društvenim okolnostima. Crkva je od samih početaka iznimnu pozornost pridavala siromašnima i naglašavala važnost brige za siromahe, ali se nije upuštala u analizu uzroka siromaštva, nego je upućivala na davanje milostinje.⁶

⁴ Usp.: DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (8. XII. 1965.) (dalje: GS), u Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991.), br. 43.

⁵ BENEDIKT XVI., *Spe salvi – U nadi spašeni. Enciklika o kršćanskoj nadi* (30. XI. 2007.) (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008.), br. 16.

⁶ Više o ovome vidi u Zdenko SPAJIĆ, „Djelovanje Crkve u osiromašenom društvu: milostinja ili integralno oslobođenje“, *Vrhbosnensia* 14 (2010.), 241-257.

S pojavljivanjem i sustavnim razvijanjem socijalnog nauka Crkve, ovi će se trendovi promijeniti te će društvena analiza zauzimati sve značajnije mjesto u učiteljskim i teološkim promišljanjima o vjeri i društvenoj stvarnosti. Važnost društvene analize proizlazi iz potrebe da se u pluralnosti problema, mišljenja, zahtjeva i mogućih djelovanja odrede pravci djelovanja kršćanske zajednice. Sama svijest o nužnosti društvene analize upućuje na specifičnost situacije i nepostojanje univerzalnih rješenja koja je potrebno samo primijeniti. Većina stručnjaka se slaže da je u razdoblju prije Drugog vatikanskog sabora upravo ovakav pristup prevladavao u crkvenom učenju. Društvenom analizom je dominirala metodologija naravnog zakona i dedukcije općih načela na konkretne situacije. Međutim, saborsko i posaborsko učenje stavljaju veći naglasak na potrebu „čitanja znakova vremena“ i davanje veće važnosti konkretnim činjenicama. Posebno mjesto u takvu pristupu zauzima učenje pape Pavla VI. izneseno u *Octogesima adveniens*. On izričito naglašava da ne želi i da na njega ne spada davanje sveopće vrijedećih rješenja. Naprotiv, to je zadaća lokalnih kršćanskih zajednica: „Spada na kršćanske zajednice da svaka u svojoj zemlji objektivno raščlani postojeće stanje, da ga razjasni u svjetlu neizmjenjivih riječi evanđelja, da crpi u socijalnom nauku Crkve načela promišljanja, norme prosuđivanja i smjernice za djelovanje.“⁷ Iz toga proizlazi da se lokalne kršćanske zajednice i svi oni koji su u njima pozvani zauzimati se za oblikovanje društva prema evanđeoskim načelima i socijalnom učenju Crkve ne mogu „kriti“ iza lijepih citata uzetih iz crkvenih dokumenata, nego moraju uložiti ozbiljan trud za sagledavanje društvene stvarnosti, neprestano je podvrgavati prosudbi utemeljenoj na nepromjenljivim zahtjevima i načelima s ciljem određivanja pravaca djelovanja.

Ovaj zadatak analiziranja i prosuđivanja, koji Pavao VI. delegira na lokalne kršćanske zajednice, u biti reflektira suvremenu metodologiju socijalnog nauka Crkve. Između suprotstavljenih stavova deduktivnog pristupa s jedne i induktivnog pristupa s druge strane, crkveno učiteljstvo zastupa induktivno-deduktivnu metodu koja se ostvaruje u tri koraka: vidjeti, prosuditi i djelovati.⁸ Začetnik ove metode je belgijski kardinal Joseph Cardijn koji je ovakav pristup

---

⁷ PAVAO VI., *Octogesima adveniens. Apostolsko pismo prigodom 80. obljetnice enciklike Rerum novarum* (14. VI. 1971.) (dalje: OA), u Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991.), br. 4.

⁸ Usp.: KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, „Socijalni nauk Crkve u svećeničkom obrazovanju (30. XII. 1988.)“, Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991.), br. 7.

socijalnim pitanjima razvio početkom 1920-ih godina za pokret laičkog apostolata.⁹ U crkvenim dokumentima izričito spominjanje i preporuku ovakva pristupa susrećemo najprije kod Ivana XXIII. u enciklici *Mater et magistra* (br. 236). Za potrebe ovoga rada poslužit ćemo se nešto razrađenijim pristupom ove metode koji su razvili američki teolozi Joe Holland i Peter Henriot.¹⁰ U biti se radi o istoj metodi, s razlikom da se u pristupu spomenutih teologa prvi korak (vidjeti) odvija u dvije faze: opći pogled na stanje i društvena analiza.

Pod društvenom analizom shvaćamo „nastojanje da se dobije cjelovitija slika društvene stvarnosti pomoću istraživanja njezinih *povijesnih i strukturalnih odnosa*. Društvena analiza služi kao sredstvo koje nam omogućuje shvatiti stvarnost kojom se bavimo.“¹¹ Obzirom na to da djelovanje ovisi o pogledu na stvarnost, kako je već spomenuto, nužno je analizirati stvarnost u svim njezinim aspektima. Međutim, društvena analiza nije svrha sama sebi. Slijedeći metodologiju i narav socijalnog nauka Crkve, koji se ne iscrpljuje u teoretskom promišljanju suvremene stvarnosti, nego je usmjeren na djelovanje,¹² kao i navedeni model, ulogu društvene analize shvaćamo u kontekstu pastoralnog djelovanja Crkve. Ona je dio tzv. pastoralnog kruga koji se sastoji od četiri etape: 1) identifikacija; 2) društvena analiza; 3) teološka refleksija; 4) pastoralno planiranje. Ukratko ćemo pojasniti svaki od ovih koraka.¹³

*Identifikacija*¹⁴ se odnosi na zemljopisno situiranje pastoralnog djelovanja u odnosu na iskustvene doživljaje pojedinaca i kršćanske zajednice. Ovaj korak se može činiti toliko očitim da njegovo uvrštavanje u proces pastoralnog djelovanja više izgleda kao suvišni kuriozitet nego stvarna pomoć. Međutim, to nije pitanje samo potrebe upotpunjenosti jednoga modela na znanstvenoj razini, nego sama praksa tako često

⁹ Usp.: Mary ELSBERND, „Whatever Happened to Octogesima Adveniens?“, *Theological Studies* 56 (1995.), 42; Richard R. GAILLARDETZ, „The Ecclesiological Foundations of Modern Catholic Social Teaching“, Kenneth R. HIMES, (ur.), *Modern Catholic Social Teaching. Commentaries and Interpretations* (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2005.), 76.

¹⁰ Vidi Joe HOLLAND – Peter HENRIOT, *Social Analysis: Linking Faith and Justice*, dopunjeno i prošireno izdanje (Maryknoll, NY: Orbis Books, 1983.)

¹¹ J. HOLLAND – P. HENRIOT, *Social Analysis*, 14. Naglasak u izvorniku.

¹² Usp.: KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, „Socijalni nauk Crkve u svećeničkom obrazovanju“, br. 6-7.

¹³ Usp.: J. HOLLAND – P. HENRIOT, *Social Analysis*, 7-10.

¹⁴ Holland i Henriot koriste engleski pojam *insertion*, što u prijevodu može značiti umetanje ili uklapanje (prema rječniku Rudolfa Filipovića). Odlučio sam se za pojam identifikacija iz razloga što se može odnositi kako na utvrđivanje stvarnoga stanja, tako i poistovjećivanje s određenom skupinom.

upućuje na nužnost posvješćivanja zemljopisnog lociranja pastoralnog djelovanja, posebice ako ono ne želi biti stihijsko djelovanje prepušteno snalaženju pojedinaca ili pak jeftino prepisivanje pastoralnih modela s opće razine, nego istinsko djelovanje kojem prethodi pastoralno planiranje. Situacijski okvir pastoralnog djelovanja može biti neizmjerljivo različit na relativno malom području, kao što je npr. različitost situacija u BiH i Republici Hrvatskoj, ili čak različitost situacija između Hercegovine i Bosne. Stoga se u ovom prvom koraku moramo pitati gdje i s kime mi djelujemo te čije je iskustvo od presudne važnosti. Hoćemo li u sagledavanju društvene stvarnosti u BiH uzeti prvotno u obzir iskustvo npr. hrvatskih političkih struktura ili ćemo poći od iskustva obespravljanih građana? Ovo nisu pitanja nijansi nego temeljnih odrednica koje će utjecati na definiranje djelovanja. No tu se mora posvetiti pozornosti i eventualno izostavljenim skupinama te razlučiti bi li izostavljanje njihovih iskustava bitno utjecalo na vjerodostojnost i cjelovitost pastoralnog djelovanja.

Društvena analiza ima za cilj razumijevanje tih iskustava u kompleksnosti njihove interakcije. Potrebno je ne zaustaviti se na doživljenim iskustvima nego razumjeti njihove uzroke, utvrditi moguće povezanosti kao i čimbenike koji dovode do takvih stvarnosti. Kako je već navedeno u definiciji, analiza se odnosi na povijesno i strukturalno istraživanje ovih povezanosti. Ovdje se susrećemo s problematikom odabira analitičke tradicije i metodologije. Poznat je slučaj teologije oslobođenja koja je smatrala da je marksistička društvena analiza kompatibilna s kršćanskim pastoralnim djelovanjem. No istodobno trebamo biti svjesni da ni jedna analiza nije oslobođena vrijednosnog sustava kao šireg okvira. Ne postoji čisto znanstvena i savršeno egzaktna društvena analiza koja bi bila oslobođena svih ideoloških i vrijednosnih odrednica i koja bi na temelju isključivo empiričkih podataka dala neupitan prikaz društvene stvarnosti. O vrijednosnom sustavu koji će ovdje predstavljati taj širi okvir, bit će nešto više riječi kasnije.

Teološka refleksija ima za cilj razumijevanje iskustava kršćanske zajednice i društvene stvarnosti, kako je ocrtava društvena analiza, u svjetlu vjere. Ako polazimo od toga da se Bog objavljuje u povijesti naznačujući čovječanstvu svoj plan spasenja sveukupnog stvorenja te da je vjera čovjekov odgovor Bogu koji mu se objavljuje, onda dolazimo do potrebe teološkog promišljanja o „znakovima vremena“ u kojima iščitavamo Božju objavu svojem narodu. Čitanje znakova vremena nije jednostavno registriranje i nabranje karakterističnih tendencija ili događaja u određenom vremenskom razdoblju, nego – upravo kako

je to Isus naznačio u usporedbi s pupajućom smokvom koja naznačuje dolazeće ljeto (usp. Lk 21,29-31) – razumijevanje stvarnosti na koju ti znakovi vremena upućuju. Teološko promišljanje o iskustvima kršćanske zajednice i društvenim stvarnostima temelji se na objavi, socijalnom učenju Crkve, izvorima tradicije i živućoj vjeri. No slično kao i kod društvene analize, i ovdje je potrebno posvetiti pozornost pitanjima metodoloških pretpostavki teološke refleksije, kao i odnosu društvene analize i teološkog promišljanja općenito.

Pastoralno planiranje je posljednji korak u „pastoralnom krugu“, no s njime ne završava čitav proces jer cilj i svrha nisu dobri pastoralni planovi nego donošenje odluka i djelovanje. Pastoralno planiranje nije problem jedne osobe niti se ono provodi direktivama odozgo na dolje. Još manje je jednostavno prenošenje pastoralnih smjernica opće Crkve na biskupijsku razinu. Ovdje se radi o procesu koji treba objediniti sve spoznaje do kojih se došlo u „pastoralnom krugu“ i uključiti što je moguće veći dio različitih struktura mjesne Crkve kako bi se definiralo odgovore na spoznaje do kojih se došlo društvenom analizom i teološkim promišljanjem, a koji trebaju biti smjernice za djelovanje i pojedinaca i zajednica.

Važno je naglasiti da „pastoralni krug“ ne završava pastoralnim planiranjem, pa čak ni samim djelovanjem u pravcu postizanja promjena. Budući da se radi o krugu, to je posao koji nikada ne završava. Ako je društvena analiza, teološka refleksija i pastoralno planiranje dovelo do drukčije situacije u iskustvu kršćanske zajednice, onda je upravo ta nova situacija podloga za novi krug identifikacije, društvene analize, teološke refleksije i pastoralnog planiranja. I tako uvijek iznova. Radi se, dakle, o spiralnom procesu gdje svaki novi „pastoralni krug“ vodi na jedan drugi nivo, viši ili niži, ovisno o kvaliteti analize, promišljanja i djelovanja.

2. Analiza društvenog stanja u Bosni i Hercegovini

Društveno stanje i odnosi u Bosni i Hercegovini najčešće se označavaju pojmom kriza. Istodobno se glavnina kriznih pojava vezuje uz rat i poratno uređenje zemlje. S jedne strane se mnogi segmenti današnje krize mogu izravno vezati uz navedene uzročnike: osiromašeno stanovništvo, porušene kuće, zapuštena imovina, uništena industrija i privreda, prepolovljen broj katolika... sve su to pojave koje su uslijedile kao izravna posljedica ratnih strahota. K tome neriješeni politički odnosi i neefikasan politički sustav dodatno otežavaju ili čak onemogućuju pozitivna rješenja. Međutim, gledajući s

druge strane, čini se da ovakva dijagnoza ne izražava svu kompleksnost uzroka koji su doveli do negativnog stanja i odnosa u društvu. Jer i sam rat je posljedica krize, što znači da postoje problemi na dubljoj razini bosansko-hercegovačkoga društvenog života koji generiraju krizna stanja i onemogućuju izgradnju zdravih sastavnica života. U ovoj analizi upravo će ti dublji problemi biti prvi objekt istraživanja iako ćemo se djelomično koristiti i statističkim podacima koji manifestiraju aktualni izričaj krize u pojedinom segmentu društvenoga života.

2.1. Opći pogled na društveno stanje u BiH

Bosna i Hercegovina je tijekom komunističkog razdoblja općenito slovila kao primjer suživota različitih naroda. Proces tranzicije iz totalitarnog komunističkog u pluralno demokratsko društvo započeo je vrlo obećavajuće i na miran način. Sve tri nacionalne skupine su formirale po jednu svoju središnju stranku koje su na prvim demokratskim izborima dobile apsolutnu većinu i formirale novu vlast na nacionalnoj osnovi. Međutim, započeti demokratski procesi kao i tranzicija u novi društveni oblik bit će vrlo brzo stavljeni pred veliki izazov. Raspadanje bivše federalne države, koje je formalno započelo osamostaljenjem Hrvatske i Slovenije u lipnju 1991., negativno će se odraziti na politički život BiH stavljajući je pred izbor između osamostaljenja i ostanka u krnjoj, zapravo velikosprskoj Jugoslaviji. Ova alternativa je podijelila bosansko-hercegovačko društvo, što je formalizirano na referendumu o samostalnosti u ožujku 1992. kada su pripadnici hrvatskog i muslimanskog naroda apsolutnom većinom izglasali samostalnost dok su pripadnici srpskog naroda bojkotirali referendum. Paralelno s međunarodnim priznanjem samostalnosti, u BiH se razbuktavaju sukobi koji će do kraja 1995. odnijeti oko 200.000 ljudskih života i više od dva milijuna prisiliti na napuštanje svojega doma. Rat je okončan Daytonskim mirom u studenom 1995. čime je u biti formalizirano i legalizirano zatečeno stanje na bojištu te uspostavljen vrlo kompliciran i neučinkovit politički ustroj države.

Gotovo dva desetljeća nakon okončanja rata, u Bosni i Hercegovini još nisu riješena temeljna pitanja njezina ustroja i bitni problemi društvenoga života. Na području političkoga života, gdje se kriza najočitije manifestira, prevladava politika opstrukcije i minoriziranja. Zemlja još uvijek počiva na provizornom Ustavu iz Daytonskog sporazuma a svi dosadašnji pokušaji donošenja mirnodopskog i modernog ustava nisu urodili nikakvim plodom. Neučinkovitost institucija središnje vlasti očituje se na mnogim

razinama, posebno na području provođenja potrebnih reformi za približavanje euroatlantskim integracijama. Funkcionalnost vlasti se na plauzibilan način očituje u nemogućnosti formiranja središnje vlasti nakon izbora 2010. godine te drakonskim kašnjenjem s provođenjem popisa stanovništva. Po transparentnosti kreiranja vladine politike, BiH je svrstana na posljednje mjesto među 139 zemalja svijeta.¹⁵ Sudska vlast, koja bi trebala jamčiti jednakost građana pred zakonom i ostvarenje njihovih prava i sloboda, također je neučinkovita s preko 2 milijuna neriješenih slučajeva na kraju 2008.,¹⁶ a stanje se nije bitnije promijenilo ni u narednim godinama.¹⁷ U svim sferama vlasti kao jedan od temeljnih problema pojavljuje se korupcija. Prema izvješću Transparency Internationala za 2010. godinu, Bosna i Hercegovina se nalazi na 91. mjestu među 178 zemalja, što je čini jednom od najkorumpiranijih zemalja u Europi, iza koje se nalaze samo Moldova, Kosovo, Bjelorusija i Rusija.¹⁸ Prema drugim izvješćima, upravo institucije koje bi trebale predvoditi borbu protiv korupcije, kao što su sudstvo, antikorupcijska agencija i izborna komisija, nerijetko su pod utjecajem političkih struktura ili nemaju potrebne kapacitete. Pri tome se kao poseban problem ističe činjenicu da je BiH jedina zemlja u regiji koja nema djelatnu antikorupcijsku agenciju (iako je formalno osnovana) te da „javni tužitelji naginju ignoriranju korupcijskih slučajeva, posebno onih koji se odnose na visoke političke službenike. Politički pritisak na sudstvo se događa redovno a političke stranke otvoreno zagovaraju dokidanje državnih sudskih ustanova.“¹⁹

Na gospodarskom području situacija nije ništa bolja. Posljedice ratnih razaranja gospodarstva u BiH dodatno su uvećane efektima globalne gospodarske krize. Velik broj stanovnika nije uopće radno aktivan (stopa aktivnosti u 2010. je iznosila 44,6%), dok je nezaposlenost konstantno visoka (27,2% u 2010. a 27,6% u 2011.), što je tri puta viša stopa nezaposlenosti od europskog prosjeka. Gotovo jedna petina stanovništva živi ispod granice siromaštva (18,4%). Većina gospodarskih indikatora je negativna, što ne upućuje na mogući

---

15 Usp.: WORLD ECONOMIC FORUM, „The Global Competitiveness Report 2010-2011“, www.weforum.org/reports (24. IV. 2012.).

16 Usp.: KOMISIJA JUSTITIA ET PAX BKBIH, *Izvješće o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini za 2009. godinu*, 105.

17 Usp.: GLOBAL INTEGRITY REPORT, www.globalintegrity.org/report/Bosnia-and-Herzegovina/2011, (24. IV. 2012.).

18 Usp.: TRANSPARENCY INTERNATIONAL, „Annual Report 2010“, www.transparency.org/publications/annual_report (20. IV. 2012.).

19 Global Integrity Report.

oporavak gospodarstva i omogućavanje bolje perspektive za život.²⁰ Istodobno u kategoriji „Etičko ponašanje poduzeća“, u usporedbi sa 139 zemalja, BiH je rangirana na posljednje mjesto.²¹

Svi ti elementi utječu na sam život u Bosni i Hercegovini, kao i na percepciju mogućnosti življenja u njoj. Iz većine anketa proizlazi da u BiH prevladava negativan stav prema mogućnosti izgradnje boljeg života, posebice za mlade ljude. Prema istraživanjima koja je proveo Oxford Research International, gotovo 90% stanovništva smatra da je stanje u BiH negativno („veoma loše“ smatra 32,2% i „prilično loše“ 56,3%), dok dvije trećine mladih između 18 i 30 godina (62,6%) želi napustiti BiH.²² Dok mnogi ne uspijevaju otići iz BiH zbog restriktivnih viznih režima ili slabe informiranosti kao i osposobljenosti za rad u inozemstvu, čini se da bolje obrazovani kadar nema problema s napuštanjem zemlje. BiH je u kategoriji „odljev mozgova“ (*brain draining*) među 139 zemalja svrstana na 138 mjesto.²³ Prema izvješću Federalnog ministarstva obrazovanja i znanosti, koje se poziva na istraživanje provedeno za UNESCO 2005., BiH je u ratnom i poratnom razdoblju napustilo 79% inženjera istraživača iz oblasti tehničkih znanosti, 81% magistara i 75% doktora znanosti.²⁴ Istodobno se nepismenost pučanstva, prema nekim procjenama, u odnosu na predratno razdoblje povećala s 8% na 15%, što BiH svrstava na razinu nerazvijenih afričkih zemalja.²⁵ Iako ovaj podatak ne znači nužno lošu kvalitetu obrazovnog sustava i programa, nego može barem dijelom biti posljedica migracijskih procesa koji upućuju na činjenicu odljeva obrazovanih ljudi. Uzeti zajedno ovi podaci ukazuju na poseban oblik osiromašenja bosansko-hercegovačkog društva koje se sastoji u gubitku intelektualnih kapaciteta koji bi pomogli da se zemlja izvede iz krize.

Međutim, s druge strane, istraživanja pokazuju neke izrazito

---

20 Statistički podaci potječu iz sljedećih izvora: Službena stranica Agencije za statistiku BiH (www.bhas.ba) i Edin ŠABANOVIĆ, „Stvarnost i razmjeri siromaštva u Bosni i Hercegovini – statistički pokazatelji“, *Vrhbosnensia* 14 (2010.), 297-316.

21 Usp.: WORLD ECONOMIC FORUM, „The Global Competitiveness Report 2010-2011.“

22 OXFORD RESEARCH INTERNATIONAL, www.undp.ba, (20. IV. 2012.).

23 Usp.: WORLD ECONOMIC FORUM, „The Global Competitiveness Report 2010-2011.“

24 Usp.: FEDERALNO MINISTARSTVO OBRAZOVANJA I ZNANOSTI, „Informacija o stanju nauke u Federaciji BiH (2010.)“, http://www.fmon.gov.ba/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=27&Itemid=131 (19. V. 2012.).

25 Usp.: npr. www.vijesti.ba/licnosti-dana-los/69583-Nepismenost-BiH-kao-Africi.html (04. V. 2012.); www.funkhauseuropa.de/sendungen/radio_forum/beitraege/2012/02/nepismeni.phtml (04. V. 2012.).

pozitivne trendove u BiH. Tako npr. tri četvrtine ispitanika, koje je provedeno na uzorku od 1200 ljudi, izjašnjava se da je vjera vrlo važna u njihovu životu (35,1%) ili važna (39,4%).²⁶ Isto tako, visok stupanj bosansko-hercegovačkih građana izražava zadovoljstvo vlastitim životom. Prema istraživanjima provedenim u postkomunističkim tranzicijskim zemljama, više od 70% bosansko-hercegovačkih ispitanika izjavljuje da živi sretnim životom, što BiH svrstava u gornji dio rang-liste, čak ispred zemalja poput Mađarske, Latvije i dviju članica Europske Unije - Bugarske i Rumunjske. No ovako oprečni stavovi navode analitičare na zaključak da ljudi u BiH „dosta često prosuđuju o svojim ličnim okolnostima povoljnije nego o onima u susjedstvu, ili pak u cijeloj zemlji. Međutim, izgleda da u BiH postoje ekstremi: dok većina ispitanika navodi da su sa ličnog stanovišta dobro, situacija u zemlji u cjelini ocjenjuje se kao pretežno negativna, a pitanja koja se odnose na lokalno naselje su negdje između”.²⁷ Teško je dati objašnjenja za ovako oprečne stavove. Nalazimo se na području gdje je lakše postavljati pitanja nego dati odgovore. No jedna od mogućnosti je dovesti u korelaciju važnost vjere u osobnom životu i zadovoljstvo osobnim životom jer su te dvije kategorije, procentualno gledajući, vrlo bliske, iako nema istraživanja koja bi potkrijepila takvu tezu. Ova teza bi objašnjavala utjecaj vjere na osobni život ljudi u BiH, međutim, u tom slučaju se susrećemo s pitanjem utjecaja vjere na društveni život. Ako vjera igra tako važnu ulogu u životu ljudi u BiH, kako onda objasniti visok stupanj korumpiranosti u društvu, odsutnost perspektivnosti koja se očituje u želji za napuštanjem zemlje, odsutnosti nade za promjene na bolje ili neetično ponašanje poduzeća?

2.2. Temeljni uzroci političke krize u zemlji

Već je spomenuto da je područje političkoga života najočitiiji pokazatelj društvene krize. Štoviše, politička stvarnost se nerijetko pojavljuje kao generator krize na drugim područjima društvenoga života. Kao objašnjenje za dugotrajnu političku krizu najčešće se navodi Daytonski sporazum, koji je istina uspio zaustaviti rat, ali nije stvorio okvir za izgradnju modernog društva i funkcionalne države. O Daytonskom sporazumu kao kočničaru društvenog razvoja mnogo

---

²⁶ Usp.: Paul Christopher MANUEL – Lawrence C. REARDON – Clyde WILCOX (ur.), *The Catholic Church and the Nation-State: Comparative Perspectives* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2006.), 265-267.

²⁷ OXFORD RESEARCH INTERNATIONAL u www.undp.ba.

je rečeno, pa se stoga ovdje nećemo detaljnije baviti tim pitanjem. Svraćam pozornost na stavove službene Crkve u BiH koja je u više navrata kritizirala Daytonski sporazum.²⁸ Ovdje želim naglasiti samo jedan aspekt problematike koji se čini temeljnim za nefunkcioniranje Daytonskog sporazuma.

Gledajući iz perspektive međunarodnih odnosa, Daytonski sporazum je gotovo školski primjer politike popuštanja (eng. *appeasement*) koja se pojavljuje kao negativna varijabla politike prilagodbe, jedne od strategija međunarodne zajednice u rješavanju sukoba (uz ekonomske mjere i uporabu sile). Dok politika prilagodbe pokušava razriješiti sukob približavanjem interesa sukobljenih strana i zadovoljavanjem što je moguće više zahtjeva sukobljenih strana, dotle politiku popuštanja karakterizira „umjetna moralna jednakovrijednost, neutralnost u suočenju s agresijom, aktivno nastojanje da se umani moralni imperativ za uključenje i potpuno isključenje uporabe sile i norme pravednosti, često s posljedicom ohrabrenja daljnjeg nasilja i zločina”.²⁹ Usprkos zanemarivoj uporabi sile u samoj završnici rata u BiH od strane NATO-a, međunarodna zajednica je tijekom cijelog sukoba kao i tijekom pregovora u Daytonu primjenjivala politiku popuštanja, što je rezultiralo međunarodnim legaliziranjem rezultata postignutih ratnim zločinom bez nedvosmislene i jasne osude ne samo zločina kao takva nego i njegovih počinitelja i rezultata. Iako su pojedini nositelji takvih politika optuženi pred Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY), sama politika etničkog čišćenja i etnički čistih prostora kao i obespravljenost manjinskog stanovništva nastavili su egzistirati po drugim političarima, samo sada unutar pravnoga okvira stvorenog Daytonskim sporazumom. Uz to, politika popuštanja nastavila je djelovati preko Ureda visokog predstavnika (OHR). Posljedica toga je konstantno udovoljavanje zahtjevima jačega,

---

28 Vidi BISKUPSKA KONFERENCIJA BiH, „Mirovni sporazum sadržava čudna proturječja i pogubne nesigurnosti. Otvoreno pismo potpisnicima i svjedocima Daytonskog sporazuma“, *Pastirske poslanice, izjave i apeli katoličkih biskupa u BiH 1990.-1997.* (Sarajevo: Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, 1997.), 68-77; „Apel biskupa BK BiH predsjednicima država – potpisnica Daytonskog sporazuma (14. V. 2001.)“, *Pastirske poslanice, izjave i apeli katoličkih biskupa u BiH 1997.-2009.* (Sarajevo: Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, 2009.), 130-132; KOMISIJA JUSTITIA ET PAX BISKUPSKE KONFERENCIJE BIH, *Izvješće o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini za 2004. godinu* (Bonn, 2005.). Komisija Justitia et Pax BKBiH se u svim svojim godišnjim izvješćima osvrće na Daytonski sporazum i probleme vezane uza nj te su koristan izvor informacija o stavu Crkve u BiH.

29 Paul R. WILLIAMS – Michael P. SCHARF, *Peace With Justice? War Crimes and Accountability in the Former Yugoslavia* (New York – Oxford: Lanham – Boulder, 2002.), 26.

bez obzira na pravednost, što kao nužnu posljedicu ima kršenje prava slabije strane.

Međutim, postoji još jedan temeljni uzrok političke krize u BiH koji se pojavljuje u obliku donekle reformiranog feudalnog/begovskog političkog sustava. Ovaj sustav funkcionira paralelno s Daytonskim te generira krizu kako na lokalnoj razini tako i na državnoj. Držim da mentalitet i način djelovanja iz feudalnog/begovskog razdoblja BiH nisu nikada u potpunosti odumrli, nego se na transformiran i prikriven način nastavljaju manifestirati i u suvremeno doba. Tomu je pogodovalo i dugo razdoblje vladavine jednopartijskog komunističkog režima s njegovim naglaskom na vrijednosti kolektiva i strogoj stranačkoj poslušnosti o čemu je ovisila pozicija u društvu. Iako o feudalnom sustavu ne možemo govoriti kao o sustavu vladavine nego o načinu upravljanja,³⁰ za sam njegov razvoj je upravo značajna činjenica nedostatka središnje vlasti.³¹ Za feudalni sustav je karakteristično, među ostalim, hijerarhijsko-organsko ustrojstvo društva u kojem je razvijen cijeli niz centara moći i kompleksna mreža međusobnih odnosa između vlastodržaca koji daju povlastice i zaštitu, s jedne strane, te podređenih koji su obvezani na iskazivanje poštovanja i plaćanje dažbine, s druge strane.³² Država Bosna i Hercegovina od samoga svojega početka nije imala središnju vlast koja bi efektivno usmjeravala djelatnosti državnih tijela za ostvarenje općeg dobra svih građana, nego se fragmentirala u tri nacionalne skupine kojima su na čelu bili stranački vođe najjačih nacionalnih stranaka. Budući da su na ključnim mjestima bili bivši pripadnici komunističke partije, ideološki i vrijednosni sustav je prenesen u nove stranke i način upravljanja strankom i državom. Daljnja fragmentacija državnih struktura kroz proces osamostaljenja, rata i Daytonskog sporazuma, omogućila je kompleksnu mrežu različitih razina vlasti gdje se pozicija u društvu ostvaruje kroz poslušnost višem centru moći. Iako nemamo znanstvena istraživanja kojima bismo potkrijepili tezu o postojanju paralelnog feudalnog/begovskog sustava ili načina upravljanja, držim da gore navedeni podaci o korumpiranosti, netransparentnosti kreiranja politike državnih tijela, neučinkovitog i korumpiranog sudstva, neetičnosti poduzeća, odljevu obrazovanih ljudi... nedvojbeno govore u prilog ovoj tezi.

30 Usp.: Eric VOEGELIN, *History of Political Ideas, II, The Middle Ages to Aquinas*, Peter von SIVERS (ur.) (Columbia, MO: University of Missouri Press – London, 1997.), 118.

31 Usp.: Martin VAN CREVELD, *The Rise and Decline of the State* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999.), 50-57.

32 Usp.: Rodger CHARLES, *Christian Social Witness and Teaching: The Catholic Tradition from Genesis to Centesimus Annus*, sv. 1 (Herefordshire: Gracewing Publishing, 1998.), 113.

Uzeti zajedno – nemoralna načela ugrađena u Daytonski sporazum i paralelni feudalni/begovski način upravljanja, predstavljaju neprestani izvor krize jer oba zanemaruju pravednost i opće dobro, temeljna načela društvenoga života.³³ Politika popuštanja jačemu, davanje prednosti osobnim i skupnim interesima, privilegiranje poslušnosti na uštrb stručnosti... samo su neki od elemenata koji potkopavaju mogućnost izlaska iz krize i izgradnju suvremenog društva i učinkovitog državnog sustava. Ukoliko bi postojao društveni konsenzus oko potrebe uklanjanja ovih destruktivnih elemenata i jedinstvo u djelovanju za nadilaženje tih stvarnosti na svim razinama – pojedinačnoj, nacionalnoj i društvenoj, kao i u svim zajednicama – vjerskim, nacionalnim, kulturnim..., bilo bi moguće započeti izlazak iz krize i razgraditi elemente koji generiraju krizna stanja.

2.3. Gospodarska kriza kao posljedica strukturalnih rješenja

Kompleksnost povijesnih zbivanja na području Bosne i Hercegovine ostavila je dubok trag također na gospodarski razvoj i na sveukupni gospodarski život zemlje. Posljedica tih kompleksnosti povijesnih zbivanja odrazila se na BiH tako da je gospodarstvo ove zemlje prolazilo kroz transformaciju mimo tokova karakterističnih za europsko gospodarstvo ili je značajno kasnilo u bitnim procesima koji su doveli do suvremenog tržišnog gospodarstva kakvo vlada u današnjem razvijenom svijetu, uvažavajući sve specifične razlike među gospodarstvima u pojedinim zemljama. Konačni rezultat izgradnje tržišnog gospodarstva u BiH prije bi se moglo opisati kao tržnicu pod kolonijalnom upravom stranih trgovačko-financijskih institucija nego kao koliko-toliko uređeno tržište jedne suverene zemlje. Bacimo tek letimičan pogled na ključne etape u razvoju gospodarstva u BiH.

Ubrzani razvoj zapadnih europskih zemalja započeo je industrijskom revolucijom od druge polovice 18. i tijekom 19. stoljeća. Iako proces industrijalizacije nije započeo u svim zemljama u isto vrijeme, on je ipak ubrzano vodio prema transformaciji europskih gospodarstava a posljedično i društava.³⁴ Iako bi bilo pogrešno odvojiti

---

³³ Sadašnji papa Benedikt XVI. pridaje posebnu pozornost ovim načelima u zalaganju za razvoj društva koje sve više podliježe procesima globalizacije. Usp.: BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitom ljudskom razvoju u ljubavi i istini* (29. VI. 2009.) (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2009.), br. 6-7.

³⁴ Bilo bi pogrešno gledati na industrijalizaciju kao jedini čimbenik koji je donio napredak i blagostanje zapadnim društvima. Taj proces je nemoguće odvojiti od kolonijalizma i imperijalističke politike, a u SAD-u je prisutan i robovlasnički sustav, no ovdje se ne možemo upuštati u ta pitanja.

proces industrijalizacije od ostalih društvenih gibanja, konciznosti radi reći ćemo da je on doveo do transformacije iz europskog feudalnog društva u moderno građansko društvo. Feudalizam je ubrzano odumirao te je i službeno dokinut u valu revolucija iz 1848. godine. BiH naprotiv, zbog otomanske okupacije, zadržava feudalni sustav do kasno u 19. stoljeće. Tek će dolaskom Austro-Ugarske Monarhije na ovo područje taj sustav biti dokinut i započet će proces industrijalizacije.³⁵ No kako se radilo o stranoj vlasti, njezina politika industrijalizacije bila je usmjerena prvenstveno na iskorištavanje prirodnih resursa, a gradnja tvornica, željeznice i cesta bila je sastavni dio te politike. Najveći dio stanovništva se i nadalje bavio poljoprivredom, često na vrlo primitivan način što će potrajati do iza Drugog svjetskog rata.³⁶

Značajniji proces industrijalizacije i izgradnje BiH uslijedio je nakon Drugog svjetskog rata. Međutim, taj se proces odvijao u okvirima socijalističke gospodarske politike.³⁷ U svojoj početnoj fazi gospodarstvo je bilo podvrgnuto gruboj politici nacionalizacije proizvodnih pogona i poljoprivrednog zemljišta te istodobnom pokušaju kolektivizacije po uzoru na sovjetski model. S vremenom će se komunistička politika udaljiti od toga modela i ići u pravcu razvijanja sustava tzv. radničkog samoupravljanja,³⁸ no i nadalje će ostati društveno vlasništvo nad

³⁵ Pred kraj otomanske okupacije, BiH je bila izrazito agrarna zemlja. Najveći dio stanovništva, oko 95% živjelo je od poljoprivrede, dok se svega 5% stanovništva uzdržavalo od drugih djelatnosti kao što su rudarstvo, zanatstvo i trgovina. Prema popisu pučanstva za 1910. godinu, BiH je imala 1.898.000 stanovnika. Pred početak I. svjetskog rata, kada je stanovništvo već bilo oko 2 milijuna, udio industrijskih radnika iznosio je svega oko 65.000 što iznosi oko 3% stanovništva. Usp.: Peter F. SUGAR, *Industrialization of Bosnia-Herzegovina, 1878-1918* (Seattle: University of Washington Press, 1963.), 15-18, 167. Stanje se neće bitno promijeniti ni u razdoblju između dva svjetska rata. Pred Drugi svjetski rat udio stanovništva u industrijskoj proizvodnji iznosio je 2%. Usp.: Bajro GOLIĆ, „Bosanskohercegovačka ekonomija od ZAVNOBIH-a do Dayton“, www.anubih.ba/speceditions/socialspeceditions/fulltext/social37/GolicBajro.pdf (08. V. 2012.), 167.

³⁶ Više o tome u Husnija KAMBEROVIĆ, *Hod po trnju. Iz bosanskohercegovačke historije 20. stoljeća* (Sarajevo: Institut za istoriju, 2011.), 99-123.

³⁷ Detaljnu analizu ekonomskog razvoja BiH u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata donosi Vera KATZ, *Društveni i ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine 1945. – 1953.* (Sarajevo: Institut za istoriju, 2011.), posebno 197-392.

³⁸ Prema tumačenju ekonomskog stručnjaka Branka Horvata, prijelaz iz administrativne ekonomije u radničko samoupravljanje 1952. godine doveo je do snažnog razvoja bivše Jugoslavije, što ju je svrstavalo među zemlje s najvišom stopom rasta. Međutim, takav trend je trajao do 1964. godine, nakon čega vlast ne uspijeva pokrenuti potrebne reformske mehanizme, što će rezultirati padom stope rasta i dovesti Jugoslaviju na posljednje mjesto u južnoj Europi. Usp.: Branko HORVAT, *Jugoslavensko društvo u krizi. Kritički ogledi i prijedlozi reformi* (Zagreb: Globus, 1985.), 94-111, 146-151.

sredstvima proizvodnje (umjesto dotadašnjeg državnog vlasništva), kao i ograničenje na posjedovanje poljoprivrednog zemljišta do 10 hektara. Jugoslavenski socijalistički gospodarski sustav imao je neke elemente tržišne privrede, što je republike bivše Jugoslavije činilo u određenoj mjeri naprednijima u odnosu na države pod sovjetskom kontrolom, ali njegovo urušavanje započinje već sredinom 60-ih godina prošloga stoljeća, što će kulminirati u gospodarskoj krizi tijekom posljednjeg desetljeća postojanja Jugoslavije. Budući da je BiH bila sastavni dio Jugoslavije, struktura njezina gospodarstva je u bitnome određena saveznom politikom. U definiranju industrijske strukture bitnu ulogu su imali bosansko-hercegovački prirodni resursi, posebice rude i šumarstvo, zbog čega je industrija u BiH bila, slično kao i u austro-ugarsko vrijeme, orijentirana na bazičnu proizvodnju. U bosansko-hercegovačkim tvornicama su se proizvodili poluproizvodi koji su drugim republikama služili kao repromaterijal za gotove proizvode, koji su se onda vraćali na bosansko-hercegovačko tržište. Industrijska struktura BiH donekle će biti nadograđena 50-ih godina, kada se, zbog političkih i vojnih razloga, u srednjoj Bosni gradi više tvornica za vojnu industriju. Iako se BiH djelomično okoristila procesom industrijalizacije nakon Drugog svjetskog rata, sama koncepcija njezine industrijske proizvodnje utjecala je na ograničeni razvoj i siromaštvo u BiH te zaostajanje u odnosu na druge republike bivše Jugoslavije.³⁹ Uz sve to opća je percepcija socijalističkog sustava da je bio popraćen negativnim faktorima kao što su: neučinkovitost, neodgovornost prema vlasništvu, niska motiviranost za rad i malen radni učinak.

Već oslabljeno bosansko-hercegovačko gospodarstvo u tijeku ekonomskih procesa u bivšoj Jugoslaviji, svoj gotovo potpuni krah doživjelo je u ratnim razaranjima. Prema procjenama stručnjaka vrijednost proizvodnih kapaciteta, mjerena po glavi stanovnika, vraćena je 40 godina unazad dok je industrijska proizvodnja 2000. dostigla tek jednu trećinu predratne proizvodnje.⁴⁰ U pogledu mogućnosti obnove i izgradnje suvremenog gospodarstva na postojećim osnovama, zabrinjava zaključak da „ako bismo davali odgovor na pitanje da li, nakon rata, naslijeđena ekonomska osnova BiH može biti kvalitetan temelj za buduću modernu i na sasvim drugačijim principima utemeljenu ekonomiju, onda se sa punim pravom može iznijeti ocjena da ekonomsko nasljedstvo BiH predstavlja više teret

---

³⁹ Podrobnije o tome vidjeti u B. GOLIĆ, „Bosanskohercegovačka ekonomija od ZAVNOBIH-a do Dayton“.

⁴⁰ Usp.: B. GOLIĆ, „Bosanskohercegovačka ekonomija od ZAVNOBIH-a do Dayton“, 163.

i uteg nego podsticaj i pokretač budućih ekonomskih tokova”.⁴¹ U takvim okolnostima i s takvim mogućnostima, domaće gospodarstvo ne uspijeva proizvoditi dobra kojima bi zadovoljilo domaće potrebe i bilo konkurentno na svjetskom tržištu, nego je orijentirano na uvoz,⁴² što mnoge proizvode čini iznimno skupima, posebno imajući u vidu standard građana.⁴³

Ovaj letimični povijesni prikaz razvoja gospodarstva u BiH upućuje na zaključak da siromaštvo nije tek trenutna posljedica nedavnoga rata, nego se javlja kao konstanta života, iako je ono nekada više ili manje naglašeno. Sa sigurnošću se može ustvrditi da su siromaštvo i nizak standard građana BiH povezani sa strukturom samoga gospodarstva koja tijekom duljeg razdoblja zaostaje za gospodarstvima zemalja u okruženju. Upućenost na bazičnu proizvodnju i iskorištavanje prirodnih bogatstava ne samo da manje doprinosi boljitku zemlje nego što bi bio slučaj s naprednijim tehnologijama, nego također definira tržište rada potičući veću potražnju za niže kvalificiranim radnicima. Na taj način se privreda u određenoj mjeri zatvara u svojevrsni krug bez mogućnosti iskoraka u tehnološki naprednije gospodarstvo koje bi omogućilo i ostvarenje boljitka za cjelokupno društvo. Međutim, potrebna je dublja analiza da bismo vidjeli uzročno-posljedične odnose između siromaštva i različitih elemenata kao što su stupanj obrazovanja, kulturni profil, mentalitet, utjecaj izvanjskih faktora itd., te tako mogli cjelovitije razumjeti problem zaostajanja u razvoju i s time povezanog siromaštva u BiH.

2.4. Kulturni aspekti krize

Za dobivanje potpunije slike u društvenoj analizi nije se dovoljno ograničiti na političke i gospodarske aspekte, nego je nužno uključiti i druge, prije svega kulturne aspekte. Pri tome pod kulturom ne podrazumijevamo samo segmente tzv. visoke kulture koji se očituju u različitim granama umjetnosti (glazba, književnost, slikarstvo,

⁴¹ B. GOLIĆ, „Bosanskohercegovačka ekonomija od ZAVNOBIH-a do Daytona“, 174.

⁴² Prema podacima Agencije za statistiku BiH, vanjskotrgovinski deficit za 2011. godinu iznosio je više od 7,3 milijardi KM. Dok je vrijednost uvoza iznosila oko 15,5 milijardi KM, izvezeno je u vrijednosti od 8,2 milijarde KM.

⁴³ Prema istraživanju koje su proveli portal namirnice.ba i agencija Mark IN iz Amsterdama, građani BiH za 25 osnovnih proizvoda plate 102,15 KM, dok je cijena tih proizvoda u Amsterdamu 95,09 KM. Pri tome treba imati u vidu da je prosječna bruto-plaća u BiH oko 600 eura dok je u Amsterdamu oko 2.200 eura. Usp.: <http://namirnice.ba/izdvojeno/cijene-zivotnih-namirnica-vise-u-bih-nego-u-holandiji-brasno-ulje-kafa-skuplje-u-sarajevu-nego-u-amsterdamu/> (26.IV.2012.).

kazalište...), nego u duhu crkvenoga učenja pod kulturom shvaćamo „sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje društvene i tjelesne darove te nastoji da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet; čini sve čovječnijim društveni život, i to u obitelji kao i u cijelom građanskom društvu, moralnim napretkom i napretkom institucija; konačno, tokom vremena izražava, saopćuje i čuva u svojim djelima velika duhovna iskustva i težnje da služe napretku mnogih, dapače i cijeloga čovječanstva“.⁴⁴ Svaka kultura se sastoji od materijalnih i nematerijalnih elemenata, a njezini su temeljni elementi, po čemu se kulture međusobno razlikuju, sljedeći: 1) jezik, 2) svjetonazor, 3) vrednote, 4) institucije, 5) statusi, 6) pravila te 6) materijalni i umjetnički proizvodi.⁴⁵ Pri tome je važno imati u vidu da su kulturni sustavi s jedne strane proizvod ljudskoga djelovanja, ali istodobno predstavljaju elemente koji uvjetuju buduće djelovanje jednoga naroda.⁴⁶ Iz ovih definicija je razvidno da kultura jednog naroda obuhvaća sveukupnost života određenoga naroda, od oruđa za obradu zemlje preko pravila ponašanja do najuzvišenijih umjetničkih djela.

Značajno mjesto u definiranju kulturnog identiteta određenog naroda zauzimaju vrednote koje određuju njegovu „življenje, djelovanje i stvaranje“. Prema nekim istraživanjima, za hrvatski kulturni identitet važne su sljedeće temeljne vrednote: 1) domoljublje, kult domovine; 2) žrtvovanje, kult žrtve; 3) izdržljivost, ustrajnost u radu; 4) kult slobode; 5) kult pravednosti; 6) kult majke. Njima se još pribrajaju „vrednote rada, pravednosti, intelektualne raznolikosti te vrednote racionalnog razmišljanja“.⁴⁷ Kada je riječ konkretno o Hrvatima u BiH, nerijetko se ističe uloga vjere koja je imala iznimno važan utjecaj na oblikovanje kulturnog identiteta. Među ostalim, navodi se obvezatno krštenje djece, obredi povezani s primanjem sakramenata i pokopa, redovna zajednička molitva, stabilnost braka, življenje prema crkvenom kalendaru, posebnost nošnje itd.⁴⁸ Međutim, ako je nekada ovaj opis hrvatskog kulturnog identiteta u BiH odgovarao stvarnosti, upitno je koliko danas te vrednote još uvijek krase bosansko-hercegovačke Hrvate. Evidentno je i, za suvremenoga čovjeka, samo po sebi razumljivo da se danas katolici ne razlikuju po nošnji, ali je

---

44 GS, 53.

45 Usp.: Eduard KALE, *Uvod u znanost o kulturi* (Zagreb: Školska knjiga, 1988.), 66-106.

46 Usp.: Allan Fugueroa DECK, „Culture“, Judith A. DWYER (ur.), *The New Dictionary of Catholic Social Thought* (Collegeville: Liturgical Press, 1994.), 259.

47 Ivan MARKEŠIĆ, „Doprinos vjere izgradnji kulturnog identiteta“, *Vrhbosnensia* 6 (2002.), 13. Markešić ovdje sažimlje rezultate istraživanja koja je proveo Eduard Kale za područje Republike Hrvatske i objavio u Hrvatskoj reviji 1992.

48 Ivan MARKEŠIĆ, „Doprinos vjere izgradnji kulturnog identiteta“, 29-32.

dobrano iščeznuo i običaj zajedničke obiteljske molitve. Psovka je dobro poznata mana i hrvatskoga naroda. Još je alarmantnije stanje na području bračnog i obiteljskog života jer je evidentno da se značajke suvremene liberalne kulture sve više odražavaju i na ova područja života katolika u BiH. Višegodišnje zajedničko življenje prije sklapanja crkvenog braka, rastave i pobačaji su pojave koje dotiču i katoličke obitelji.

Uz pitanja utjecaja vjere na izgradnju kulturnog identiteta (što je važno pitanje ne samo za katolike nego također za muslimane i pravoslavce), potrebno je postaviti i pitanje odnosa prema drugim bitnim elementima kulture. Zaostajanje Bosne i Hercegovine u izgradnji svega onoga čime čovjek razvija svoje mnogostruke darove te neuspješnost nastojanja da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet (usp. GS, 53), što drugim riječima možemo opisati kao nerazvijenost zemlje koja za posljedicu ima želju njezinih građana da je napuste, mora barem jednim dijelom biti uzročno-posljedično povezana s kulturnim identitetom njezinih stanovnika. BiH se kroz proteklih 140 godina više puta nalazila u situaciji da bude objektom pokušaja modernizacije od strane izvanjskih sila (Austro-Ugarska, međunarodna zajednica, a na svojevrsan način i savezna Jugoslavija,). Nastojanja nikada nisu dala puni rezultat. Simptomatična je u tom kontekstu pripovijest jednog austrijskog časnika o njihovim pokušajima da unaprijede zemljoradnju i stočarstvo. Kada su u sklopu programa poboljšanja stočnog fonda, među ostalim poslali i jednog rasnog nerasta u neko hercegovačko selo, povjerivši ga najpouzdanijem mještatinu, on ga je hranio do Božića, a onda zaklao, ispekao i pozvao cijelo selo na zabavu.⁴⁹ Poznat je i pokušaj trapističkog patra Franza Pfannera da seljake u dolini Vrbasa nauči sušiti šljive umjesto da peku rakiju.⁵⁰ Ovi primjeri mogu izgledati anakrono, no činjenica je da ni suvremeni pokušaji stranih donatora nisu dali rezultata u mjeri koja bi odgovarala opsegu pomoći. Prema izvješćima pojedinih medija, dvije studije koje su provedene 2001. i 2007. godine došle su do rezultata da je u razdoblju između 1992. i 2000. u BiH stigla pomoć, novčana i naturalna, u vrijednosti između 71 i 81 milijarde KM.⁵¹ Parlamentarno povjerenstvo je na temelju nepotpunih

⁴⁹ Usp.: Noel MALCOLM, *Bosnia: A Short History* (London: NYU Press, ²1996.), 142. Isti časnik se žali kako su promjene prebrze za seljake te da oni preferiraju stari turski način i da su sumnjičavi prema svemu novom.

⁵⁰ O. Franz Pfanner je, da bi se smanjila količina konzumiranja rakije u narodu, počeo sušiti šljive te dijeliti ljudima kako bi ih potakao da umjesto rakije piju kompot. Nešto kasnije su došli oduševljeni ljudi i zahvalili mu jer su sada mogli i usred zime peći rakiju.

⁵¹ Usp.: „Ratne donacije BiH: kamo je ‘nestalo’ sto milijardi KM“, <http://www.hercegovina.info/vijesti/vijesti/bih/ratne-donacije-bih-kamo-je-nestalo-sto-milijardi-km> (20. V. 2012.).

podataka uspjelo utvrditi iznos od samo 7086 milijardi KM, a razlog je što su od 4 tisuće zahtjeva za očitovanjem primili svega 1300, često parcijalnih i nepotpunih odgovora.⁵² Očigledno je da je korupcija jedan od glavnih uzroka u onemogućavanju ubrzanog oporavka zemlje. No s druge strane, čini se opravdanim ustvrditi da se pod pojmovima kao što su „gostoljubivost“ i „širokogrudnost“ nerijetko krije, za današnje standarde, neracionalno ophođenje s nužnim resursima za izgradnju kvalitetnijih uvjeta života.

Konačno, potrebno je spomenuti i odnos prema pravilima ponašanja (zakonima). Opći je dojam da pravila ponašanja i zakoni u BiH nisu visoko vrednovani te da se veća vrijednost daje mogućnosti uvijek novog dogovora oko pravila ponašanja. Karakterističan primjer je korupcija. Prema nalazu Global Integrity Reporta za 2011., opći pravni sustav BiH je ocijenjen kao vrlo snažan (92/100), no ocjena za stvarnu primjenu je vrlo slaba (35/100). Iako je BiH svrstana među najkorumpiranije zemlje u Europi, njezin zakon protiv suzbijanja korupcije ocijenjen je najvišom ocjenom (100/100). Međutim, u kategoriji „Primjena zakona: sprečavanje sukoba interesa i profesionalizam“, BiH je ponovno ocijenjena vrlo niskom ocjenom (40/100).⁵³ Objašnjenje za ovakvo stanje leži u činjenici da su mnogi zakoni doneseni pod pritiskom međunarodne zajednice i uz njezinu suradnju tako da oni odražavaju pravna dostignuća daleko naprednijih zemalja. Međutim, kada je riječ o primjeni tih zakona, u BiH očito ne postoji volja da se stvarno stanje ravna prema zakonima.

Polazeći od uvjerenja pape Ivana Pavla II. da „vjera koja ne postane kultura nije potpuno prihvaćena, nije posvema promišljena, nije vjerno življena“,⁵⁴ nužno je preispitati način na koji vjera/e na području BiH utječe/u na stvaranje kulturnog identiteta. Ako uistinu tri četvrtine stanovništva ove zemlje drži vjeru važnom ili vrlo važnom, kako smo gore vidjeli, onda je teško razumjeti, a još teže objasniti, kako je moguć toliki stupanj korupcije, neetičnog djelovanja poduzeća, nespremnosti za mijenjanje stvarnosti na bolje itd. Konačno, ako je vjera toliko važna u životu ljudi ove zemlje, kako je onda bilo moguće da se odigra tako strahotna i monstrozna sekvenca zločina tijekom

---

52 Usp.: „Donacije: BiH mora pronaći nestali novac! (29. I. 2012.)“, <http://www.komora-mostar.ba/?q=donacije-bih-mora-prona%C4%87i-nestali-novac> (20. V. 2012.).

53 Global Integrity Report.

54 IVAN PAVAO II., „Address to the Members of the Pontifical Council for Culture“, http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/cultr/documents/rc_pc_cultr_doc_20000126_jp-ii_addresses-pccultr_en.html#10 (18. V. 2012.).

posljednjeg rata? Pitanje se može postaviti i u suprotnom pravcu: Ako sve ove negativne pojave čine stvarnost BiH, pored tolikog broja vjernika, kako je onda vjera prihvaćena, promišljena i življena na ovim područjima?

Zaključak

Vjera je osobni čovjekov odgovor Bogu koji mu se objavljuje. No vjera se ne živi izolirano od zajednice i svijeta, nego sasvim suprotno, posred zajednice i u svijetu. Time vjera postaje odgovor pojedinca i zajednice na Božju objavu, i to u sasvim konkretnom svijetu. Vjerujući pojedinac i zajednica nalaze se između Boga koji se objavljuje i svijeta u kojem im se objavljuje. To je ona iskonska situacija u kojoj Bog predaje čovjeku zemlju na upravu (usp. Post 1,28). Istina, sada je čovjek ranjen grijehom, ali također otkupljen u Kristu Isusu. Poznato je iz Svetoga pisma da je božanska objava gotovo u pravilu povezana s nesigurnošću osobe kojoj se Bog objavljuje. Potreban je dodatni napor da bi se u znakovima prepoznalo Božju poruku. Suvremena Crkva to naziva potrebom čitanja znakova vremena. No isto tako je potreban dodatni napor da se upozna svijet u kojem nam Bog objavljuje svoj naum spasenja za čovječanstvo. Jer svijet nije statična stvarnost, jednom stvorena i zauvijek ista, nego se razvija poput živog organizma. I upravo poput organizma, svijet je sastavljen od mnoštva manjih dijelova sa svojim specifičnostima koje je potrebno poznavati kako bi univerzalna poruka evanđelja mogla na prikladan način biti naviještena i kako bi konkretni kršćanski vjernik i zajednica znali što im je činiti da bi taj mali dio svijeta u kojem oni žive bio izgrađivan sve više u duhu evanđelja. Taj proces smo ovdje nazvali „pastoralnim krugom“ koji nastoji identificirati stanje, analizirati društvenu situaciju, podvrgnuti tu analizu teološkoj refleksiji kako bi se moglo što kvalitetnije vršiti pastoralno planiranje i djelovanje.

U tu svrhu smo ovdje najprije pogledali opću sliku bosansko-hercegovačkog društva a potom se konkretnije pozabavili temeljnim problemima u političkom, gospodarskom i kulturnom području. Cilj ove analize nije bio do u tančine istražiti navedena područja, nego prije svega ukazati na temeljne probleme u političkom, gospodarskom i kulturnom životu koji proizvode krizna stanja i onemogućuju oporavak i boljitak društvenoga života u BiH. Za konkretnije planiranje pastoralnog djelovanja bila bi nesumnjivo nužna detaljnija društvena analiza koja bi, sukladno interdisciplinarnom karakteru socijalnog nauka Crkve, zahtijevala i doprinos stručnjaka iz različitih znanstvenih

područja. No držim da je za jedno orijentaciono usmjerenje koristan i ovaj, u mnogo čemu, letimičan pogled na društveno stanje u BiH.

Izneseni rezultati su pretežito negativni, ali to ne znači da je u BiH sve negativno. Naprotiv, ima puno elemenata koji su pozitivni i koji mogu poslužiti kao temelj za izgradnju kvalitetnijih društvenih odnosa. Međutim, usmjeravanje pozornosti isključivo na pozitivne aspekte moglo bi nas odvesti u samodopadnost, a ona je jedan od glavnih kočničara napretka. Istina, isticanje negativnih aspekata može voditi u pesimizam i depresiju. Međutim, ova bojazan postaje neutemeljena u svjetlu vjere da je Krist pobijedio svijet (usp. Iv 16,33), te stoga kršćanin u toj vjeri ne može upasti u pesimizam i depresiju. A vrlo je lako upasti u samodopadnost. Ovo je tim više potrebno jer postoje mnoge indicije da stranci vide stanovništvo BiH prilično drukčije nego što oni sami sebe vide. K tome, visok stupanj zadovoljstva vlastitim životom koji nalazimo kod bosansko-hercegovačkih stanovnika i istodobno visok stupanj nezadovoljstva stanjem u zemlji može biti upravo indikator te samodopadnosti koja rezultira stavom da se u vlastitom životu nema što mijenjati, nego je potrebno mijenjati druge. Kršćanska zajednica je u ovoj zemlji pozvana čitati znakove vremena, sagledati društvenu stvarnost, ma kakva ona bila, podvrgnuti je prosudbi u svjetlu evanđelja i načela socijalnog nauka kako bi mogla što kvalitetnije planirati svoje pastoralno djelovanje i vršiti poslanje na izgradnji ove zemlje s ciljem unošenja evandeoskog kvasca u sve pore društvenoga života.

AN ANALYSIS OF SOCIAL REALITIES IN BOSNIA AND HERCEGOVINA AS A BASIS FOR PASTORAL PLANNING

Summary

Faith, understood as a person's response to God revealing himself to him or her, is not a totally private reality and nor is it directed exclusively toward eternal life. On the contrary, faith is lived within a community and includes the struggle to build a more humane world. Since the world is not a static reality but a reality that, similar to an organism, is constantly developing and changing, there is a need to understand contemporary man and woman as well as the world in which they live in order to proclaim the Good News in an appropriate way. Taking into consideration the variety of different circumstances in the world, every Christian community should analyze the social realities in its own country and judge these in the light of the Gospel and the principles of the social teaching of the Church. This process of analyzing and judging is presented in this article as a "pastoral circle" consisting of four phases: identification, social analysis, theological reflection, and pastoral planning. The presentation of the "pastoral circle" contains an explanation of why the social analysis has been undertaken. After placing the social analysis in the pastoral context, the author

presents a concise general overview of the social situation in Bosnia and Herzegovina based to a great extent on statistical data. Since statistical data cannot of itself serve as the basis for pastoral planning, the author seeks to explain, through historical and structural analysis, the causes of the present crisis, taking into consideration three major areas: political life, economics, and cultural life.

Key words: *Bosnia and Herzegovina, social analysis, pastoral planning, politics, economics, culture.*

Translation: Zdenko Spajić and Kevin Sullivan